

DOKTOR ABDULLAH BEYİN HAYATI VE ESERLERİ

Kemâl ERGUVANLI

Bu yazımızda, bir asır evvel Türkiye hakkında Avusturya, İtalya ve Fransa'daki ilmî mecmualara, İstanbul'da Fransızca olarak yayınlanan «Gazette Médicale d'Orient» a yazılar yazan ve Fransa ilimler Akademisinde İstanbul Devoniyesi ile Küçükçekmece civarı hakkında tebliğler yapan Abdullah Beyin hayatını ve eserlerini inceleyeceğiz.

Bir asır evvelki Maarif tarihimize bakılacak olursa, İstanbul'da Mektebi Tıbbiye-i Şahane ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun olmak üzere iki tane Yüksek Tahsil Müessesesinin bulunduğu görülür. İşte Jeolojinin Yüksek Tahsile girmesi yani Mekteb-i Tıbbiye de okutulması Doktor Abdullah Beyle başlar ve muavini İbrahim Lütfi Paşa ile devam eder. Bu zevat modern Jeoloji zihniyetini ve terimlerini Türkiye'ye getirmiş ve Avrupa'da Türkiye Jeoloji hakkında ilk defa orijinal travaylar neşretmek şerefine nail olmuştur.

Abdullah bey 1800 yılında Viyana'da doğmuş ve kendisine (Hammer Schmidt) adı verilmiştir. (1) Lise tahsilinden sonra önce Hukuka daha sonra Ziraate heves etmiş ve nihayet Tıbbiye'ye devam ederek Doktor çıkmıştır.

1848 senesindeki Viyana ihtilâlinde rolü olduğundan Macaristan'a firara mecbur olmuş ve orada askeri Doktor olarak çalışmıştır.

Fakat burada da mücadeleye devam ettiğinden barınamamış ve Türkiye'ye kaçmıştır. (2) Bizce Türkiye'ye gelmesine sebep Mekteb-i Tıbbiye'nin ıslahı için Avusturya'dan getirilen, mektep ve belki sınıf arkadaşı olan Dr. BERNARD'ın burada bulunmasıdır.

Abdullah bey 1850 yılından sonra Mekteb-i Tıbbiye'de ders okutmağa başlamışsa da Avusturya hükümetinin isteği üzerine şehir terkettilip Şam hastahanesinin doktorluğuna yollanmıştır. Bu zaman müslüman olmuş, Abdullah ismini almış ve 1855 Kırım muharebesinde Osmanlı ordusunda hizmet etmeğe başlamıştır. Muharebeden sonra, ölünceye kadar Mekteb-i Tıbbiye'de evvelâ İlmi hayvanat ve sonraları da yalnız«İlm-ül arz ve 1 maadin» yani Jeoloji ve mineraloji okutmuştur. 1873 (1290) yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Mustafa Münif Paşa ölümü hakkında « Anadolu şimendüfer hatt-ı hadidinin güzergâhında arazinin tetkikat-ı jeolojisinde bulunduğu esnada meşak-u tab-u vefirden terk-i hayat etmiştir» demektedir.

1867 yılında Paris'te toplanan milletlerarası sergiye o zaman Yarbay rütbesinde olan Abdullah bey komiser olarak tayin edilmiş o da bundan istifade ederek İstanbul boğazı civarından (3) topladığı 1200 kadar taş ve fosili burada teşhir etmiş, resimlerini çizerek bir album yapmış ve İlimler Akademisine İstanbul civarı Devonieni hakkında bir not tebliğ etmiş (4) ve götürdüğü bu fosilleri Tabii İlimler Müzesine hediye et-

1) *Hayatı hakkındaki bu enteresan malûmat İstanbul Üniversitesi Tıp tarihi Enstitüsü Kütüphanesinde 1408 numara ile kayıtlı bulunan Doktor Mustafa Münif Paşanın not defterinden alınmıştır. Bu malûmatı ve Abdullah Beyin resmini bana vermek lütfünde bulunan mezkûr Enstitü Müdürü Muhterem Prof. Doktor Süheyl ÜNVER'e teşekkürler ederim.*

(2) *Abdullah bey Türkiye'ye Macaristandan gelmiş olduğundan daha ziyade "Macarlı" veya "Macar Abdullah bey" diye tanınmaktadır.*

(3) *Bu fosiller Arnavudköy - Büyükdere-Yuşa-Kanlıca arasından ve Kartal Pendik civarından toplanmıştır.*

(4) *Abdullah: Une note sur le Dévonienne du Bosphore. C. R. Ac. Sc. t: LXIV, P: 1220, 1867. Séance du 6 mai.*

miştir. Bu sırada Paris'te bulunan P. de TCHIHATCHEFF bu fosillerin iyi olanlarının tayini için E. de VERNEUIL'e vermiş, bu meşhur paleontolog da bunları tayin etmiş, birçok yeni türler bulmuş (5) ve sonuçlarını gerek yalnız ve gerekse d'ARCHIAC ile beraber Fransa Jeoloji Kurumu mecmuasında yayınlamıştır (6-7).

Paris'te 1867 de aynı zamanda sağlık sergisi de açılmış ve Kızılhaç Sıhhiye Konferansı toplanmıştır. Bu konferansa da Hükümet namına iştirak eden Abdullah Bey, harp yaralılarının imdadına koşan bu teşekküllerin Türkiye'de de kurulmasını temin edeceği ve Hükümet nezdinde tavassutta bulunacağı vaadinde bulunmuş; filhakika İstanbul'a döner dönmez bu işle meşgul olup Serdar-ı Ekrem Ömer paşanın büyük yardımları ile ve Mekteb-i Tıbbiye Nazırı Marko paşa ile Doktor Kırımlı Azız beyin delâlet ve teşebbüsleriyle 66 azadan mürekkep «Mecrûhin ve merda-i askeriyeye'ye imdad ve muavenet» isimli bir cemiyet kurulmuştur. Bu suretle Abdullah Beyin önderliği ile Kızılay'ın Yurdumuzda ilk temel taşı atılmıştır. Fakat Hükümet bu teşebbüsü, sivillerin asker işlerine müdahalesi gibi telâkki ederek nizamnamesini tasdik etmediğinden Cemiyet hiçbir mevcudiyet göstermeden dağılmıştır. Ve ancak 10 yıl sonra 14 Nisan 1877 de «Osmanlı Hilâliahmer Cemiyeti» kurulmuştur (8, 9, S. 12).

ESERLERİ:

1 — 1867 - Notice sur une collection des fossiles dévoniens du Bosphore. B.S.G. France S:2? t: 24, P: 621, 1867 Paris.

2 — 1867 - Une note sur le Dévonien du Bosphore. C.R.A. Sc. t: LXIV, P: 1220, 1867, Paris.

3 — 1869 - Die Umgebung des Sees Kutschükchmedje in Rumelien Verhandl. d.K.K. Geology R.A.S: 263, 1869.

(5) Burada yeni türlere misal olarak Abdullah beyin ismine izafeten verdiği *Cryphaeus* (Trilobites) Abdullahi VERN'yi söyleyebiliriz.

(6) Verneuil? E. de: *Appendice à la faune Dévonienne du Bosphore. Ext. de l'Asie Min. P. Tchih. P. 425-495.*

(7) *D'Archiac-Verneuil, E. de: Sur la faune Dévonienne des rives du Bosphore, C.R.Ac. Sc. t : LVIV, P; 1217-1221, 1867, Paris.*

4 — 1869 - Faune de formation Dévonienne du Bosphore de Constantinople Gaz. méd. D'Orient. No : 6-7, 1869, Const.

5 — 1870 - Remarques géologiques sur le calcaire Dévonien du Bosphore Boll. Com. Géolog. D'Italia. I, P: 187-189-1870, Roma.

6 — 1875 - İlm-ül arz ve El-maadın (Mütercimi: Binbaşı İbrahim Lütfi): Mek. Tıp. Şahane matb. İstanbul 1292 (1875).

Kitap: 584 sahife, 129 şekil ve 8 levhadan ibaret olup, 1 - Tavsif-il ahcar, (Mineraloji ve Petrografi), 2 - Tevellüd-ü ahcar (Litogenez), 3 - Tavsif -i tabakat, (stratigrafi), 4 - Tevellüd-ü arz (Dinamik jeoloji) olmak üzere 4 kısımdır.

Zelzelelerin daha ziyade volkanizma hâdiselerile ilgili olduğunu yazmakta ve Elie de BEAUMONT ile F. HOGMSTAETTER'in fikirleri bir çok yerde zikredilmektedir (Sayfa 193, 235, 239).

1872-1873 senelerinde yapılan etüdlerden de bahsetmesi kitaba ayrı bir kıymet vermektedir.
